

หอไตรไม้

# วัดศรีชมชื่น

บ้านห้วย ตำบลโนนทัน

อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น



ผู้เรียบเรียง : นางสาวศิริลักษณ์ นาคประสงค์ นักศึกษาฝึกสหกิจศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์  
สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น  
ผู้ตรวจแก้ : นางสาวกุลวดี สมัครไทย  
นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น



## วัดศรีชมชื่น

ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2319 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา  
ในวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 ภายในวัดมีโบราณสถานสำคัญ  
คือ หอไตรไม้ตั้งอยู่กลางสระน้ำ

หอไตรไม้วัดศรีชมชื่น เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน  
ใช้เป็นที่เก็บคัมภีร์ใบลานและพระไตรปิฎก สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง  
ขนาดเล็ก มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาลาดชัน 3 ชั้น  
มุงสังกะสี เครื่องบนเป็นไม้แกะสลักประดับแว่นแก้ว ห้องเก็บ  
พระคัมภีร์ตั้งอยู่ตรงกลาง มีระเบียงล้อมรอบ ผังหอไตรมีรูปแฉก  
(ภาพจิตรกรรมฝาผนัง) ทั้ง 4 ด้าน เสาหอไตรเป็นเสาไม้สี่เหลี่ยม  
หน้ากว้าง 10 นิ้ว จำนวน 4 ต้น แกะสลักลายเครือเถาตลอดทั้งต้น

# หอไตรไม้วัดศรีชมชื่น



## ประวัติการก่อสร้าง

ไม้ทราบปีที่สร้าง แต่จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน พบว่าน่าจะสร้างขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา โดยมีการพบหลักฐานสำคัญเป็นผ้าห่อพระคัมภีร์ใบลานผืนหนึ่งอยู่ในหอไตร มีลายปักตัวอักษรระบุปี พ.ศ. 2468 ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่าหอไตรแห่งนี้ น่าจะมีอายุราว 100 ปีมาแล้วโดยประมาณ

# หอไตรไม้วัดศรีชมชื่น



## การขึ้นทะเบียน

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียน

และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ 116 ตอนพิเศษ 17ง วันที่ 17 มีนาคม 2542

พื้นที่โบราณสถาน 1 ไร่ 2 งาน 22.16 ตารางวา



# หอพระไตรปิฎก

คือ อะไร ?

หอไตร ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 หมายถึง หอสำหรับเก็บพระไตรปิฎก เป็นงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บคัมภีร์หรือพระไตรปิฎก ที่เขียนด้วยใบลานมักจะสร้างเป็นอาคารไม้ ยกพื้นสูงหรือมีลักษณะเป็นอาคารไม้ครึ่งปูน นิยมตั้งอยู่กลางสระน้ำ เพื่อกันปลวกกันแมลงที่จะทำลายคัมภีร์ใบลานในตู้พระคัมภีร์ (พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนา กุล, 2558: 68)

# หอพระไตรปิฎกมี 4 ประเภท



1. **หอไตรทรงคฤห์** คือ หอไตรที่มีหลังคาทรงจั่ว แบบบ้านเรือนของชาวบ้าน (คฤหส์ถ์)

2. **หอไตรทรงโรง** คือ หอไตรที่มีหลังคาทรงจั่ว และมีชายคาหลังคาปีกนกยื่นออกมาโดยรอบ ในภาคอีสานนิยมสร้างหอไตรทรงโรงกันอย่างแพร่หลาย มีทั้งหอไตรทรงโรงขนาดเล็ก และหอไตรทรงโรงขนาดใหญ่





3. หอไตรทรงจตุรมุข คือ หอไตรที่มีหลังคา  
ทรงจตุรมุข มีทั้งแบบที่หลังคาทรงจตุรมุข และผังอาคาร  
แบบจตุรมุข มักพบในภาคเหนือวัฒนธรรมล้านนา

4. หอไตรทรงมณฑป และหอไตรทรงเครื่องยอด คือ  
หอไตรที่มีหลังคาทรงมณฑป ทรงปราสาทยอดมงกุฎ  
และทรงยอดปราสาท หอไตรแบบนี้มักจะพบในวัดสำคัญ  
หรือวัดสำคัญที่มีอาคารศาสนสถานขนาดใหญ่  
ตัวอาคารมักเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนที่มีความมั่นคงกว่า  
อาคารไม้โครงสร้างของหลังคาต้องแข็งแรงพอที่จะรับ  
เครื่องบนที่มีขนาดใหญ่ได้



# หอไตรกลางน้ำวัดศรีชมชื่น: ก่อนบูรณะเสริมความมั่นคง



เป็นหอไตรทรงโรงขนาดเล็ก เดิม  
ตัวอาคารสร้างจากไม้ทั้งหลัง ตั้งอยู่กลาง  
สระน้ำ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เปิดโล่ง  
จึงส่งผลให้โครงสร้างของตัวอาคาร  
เกิดความเสื่อมสภาพตามปัจจัยของ  
ธรรมชาติตามกาลเวลา





หอไตรกลางน้ำวัดศรีชมชื่น:  
ก่อนบูรณะเสริมความมั่นคง



หอไตรไม้วัดศรีชมชื่น:  
งานบูรณะเสริมความมั่นคง  
ปีงบประมาณ 2555



การติดตั้งนั่งร้าน  
เพื่อบูรณะตัวอาคารหอไตร

แม่พิมพ์เรซินพิมพ์ลายบนเสาไม้เดิม  
ของหอไตร เพื่อหล่อเสาคอนกรีต  
ให้มีลักษณะกลมกลืนกับเสาไม้เดิม



การปูพื้นระเบียงบริเวณรอบ  
หอไตร เปลี่ยนเป็นไม้เนื้อแข็ง



เปลี่ยนแปหลังคาเป็นไม้เนื้อแข็ง  
ส่วนปล้นลมที่แกะสลักลายเครือเถา  
และหน้าบันประดับด้วยแว่นแก้วยังมี  
สภาพสมบูรณ์ จึงยังคงไว้ตามเดิม

ข้อฟ้า และรอยระกา  
ที่ทำขึ้นใหม่ตามของแบบเดิม



การติดตั้งสะพานไม้  
เป็นทางเดินเชื่อมไปยังหอไตร

# หอไตรไม้กลางน้ำวัดศรีชมชื่น: หลังการบูรณะเสริมความมั่นคง

ชุดหลังคา เชิงชาย และ  
เครื่องประดับของแต่ละชั้น



พื้นไม้ของอาคาร

บันไดทางเชื่อมเข้าสู่หอไตร





## ฮูปแต้ม (ภาพจิตรกรรมฝาผนัง)



ผนังด้านหน้า  
เป็นภาพยักษ์ 3 ตน



ผนังด้านทิศตะวันออก  
เป็นภาพสัตว์ รูปช้างและนกยูง



ผนังด้านหลังเป็นภาพเขียนลายก้านขด  
ออกช่อเป็นกลีบดอกไม้บาน



ผนังด้านตะวันตก  
เป็นภาพเทวดาทั้ง 4 องค์

# หลักฐานที่พบภายในห่อไตร



คัมภีร์ไบเบิลบางส่วนบรรจุอยู่ในกล่อง  
(กล่องใส่กัณฑ์เทศน์ หรือกล่องใส่คัมภีร์ไบเบิล)



ผ้าห่อคัมภีร์ ปักข้อความว่า  
"พระแก้วสร้าง" และ "มิ.ย. พ.ศ. ๒๔๖๘"



# ตัวอย่างหอไตรไม้ ที่พบในพื้นที่ภาคอีสานตอนบน



วัดมหาชัย จังหวัดหนองบัวลำภู



วัดโพธิ์ชัย จังหวัดเลย



วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร



# หอไตรไม้กลางน้ำ วัดมหาชัย

บ้านหนองบัว ตำบลลำภู  
อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

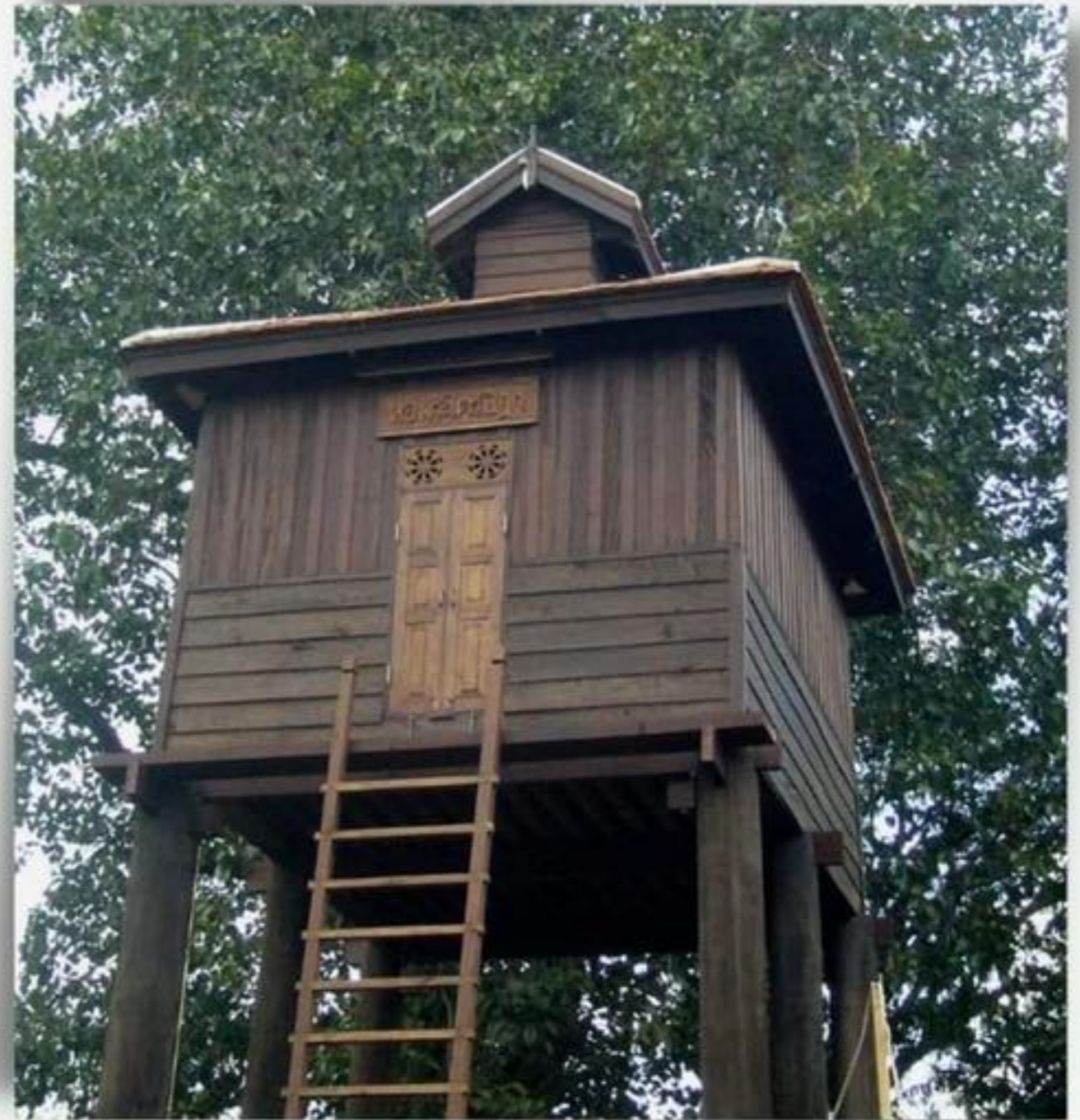


หอไตรไม้วัดมหาชัย มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเรือนไม้ทรงไทย (แบบทรงโรง) อยู่กลางสระน้ำ ตัวเรือนไม้กั้นผนังด้านในเป็นห้องสี่เหลี่ยมไว้เก็บคัมภีร์ไบเบิล และทำระเบียงรอบ ผนังด้านนอกทำไม้ระแนงกันหลังคาชั้นเดียวหน้าจั่วสลักไม้เป็นลวดลายเครือเถาแสดงถึงฝีมือช่างที่ปราณีต (พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล, 2558: 84) จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและทำเลที่ตั้งซึ่งอยู่กลางสระน้ำ มีความคล้ายคลึงกับหอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2385 สัมพันธ์กับประวัติของเจ้าवास (สมัยที่สร้างหอไตร) ว่าเคยไปศึกษาอยู่ที่สำนักวัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลกับวัดทุ่งศรีเมือง ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า หอไตรไม้ที่วัดมหาชัยน่าจะมีอายุหลัง พ.ศ.2385 และได้รับอิทธิพลการสร้างมาจากวัดทุ่งศรีเมือง



# วัดโพธิ์ชัย

บ้านนาพึ่ง ตำบลนาพึ่ง  
อำเภอหนองหาน จังหวัดเลย



หอไตรไม้วัดโพธิ์ชัย สร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมทรงโรงขนาดเล็ก รูปทรงเหลี่ยม ตัวอาคาร สร้างด้วยไม้เนื้อแข็งอย่างดี ใต้ถุนสูง มีเสา 6 ต้น หลังคา 2 ชั้น ทรงจั่ว ซ่อนทับอบบุงบนหลังคาปั้นหย้า เดิมมุงด้วยแป้นเกล็ด (แผ่นไม้สำหรับมุง หลังคา บางครั้งเรียกกระเบื้องไม้) ไม่มีบันไดทางขึ้น (ต้องใช้บันได ภายนอก)

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 104 ตอนที่ 18 วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2530 ฉบับพิเศษ พื้นที่โบราณสถานประมาณ 4 ไร่ 1 งาน 73 ตารางวา

# หอไตรไม้ วัดพระธาตุเชิงชุมวิหาร

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร  
เทศบาลเมืองสกลนคร ตำบลธาตุเชิงชุม  
อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร



สร้างเมื่อ พ.ศ.2494 โดยขุนอร่ามรัชฎากร ข้าหลวงในสมัยนั้นพร้อมด้วยครอบครัวร่วมกันออกทุนทรัพย์สร้างหอไตรไม้กลางสระน้ำเพื่อทดแทนหลังเดิม มีลักษณะเป็นอาคารไม้ทั้งหลังมี 2 ชั้น ส่วนหลังคาเป็นทรงจตุรมุข ซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น มุงกระเบื้องซีเมนต์ ตัวอาคารชั้นล่างสร้างด้วยไม้ในผังแปดเหลี่ยม มีสะพานไม้เชื่อม

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนพิเศษ 7ง วันที่ 22 มกราคม 2542 พื้นที่โบราณสถานประมาณ 1 ไร่ 55 ตารางวา



# สรุป

1. หอไตรวัดศรีชมชื่น เป็นหอไตรทรงโรงขนาดเล็ก มีจุดเด่นที่เป็นหอไตรกลางน้ำ ขนาดเล็กที่เหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งในภาคอีสาน ที่มีการใช้งานตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา

2. จากการศึกษาเปรียบเทียบกับหอไตรที่พบในภาคอีสานตอนบน อีก 3 หลัง ซึ่งมีอายุร่วมสมัยกัน พบว่ามีการเลือกทำเลที่ตั้งของหอไตรทั้งบนบกและในสระน้ำ และมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ ดังนี้



2.1 หอไตรไม้วัดมหาชัยและวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ตั้งอยู่  
กลางสระน้ำเช่นเดียวกับหอไตรไม้วัดศรีชมชื่น แต่มีรูปแบบทาง  
สถาปัตยกรรมต่างกัน คือ วัดมหาชัย มีลักษณะคล้ายกับหอไตรวัด  
ทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ในขณะที่หอไตรวัดพระธาตุเชิงชุม  
วรวิหาร เป็นอาคารที่ผสมระหว่างหลังคาทรงจตุรมุขกับตัวอาคาร  
ทรงแปดเหลี่ยม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากแบบตะวันตก  
ตั้งแต่หลังรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

2.2 หอไตรไม้วัดโพธิ์ชัย ตั้งอยู่บนบก สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง มีจุดเด่น  
ที่การทำเสากลมสูง ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กับภูมิประเทศที่ตั้งอยู่  
บริเวณที่มีภูเขาสลับซับซ้อน จึงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ สามารถเลือก  
ใช้ไม้เนื้อแข็งที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อมและแมลงมอดไม้ จึงไม่  
จำเป็นต้องขุดสระน้ำล้อมรอบ



# บรรณานุกรม

ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม สำนักงานศึกษาธิการ  
จังหวัดเลย.(ม.ป.ป.). สถาปัตยกรรมท้องถิ่น จังหวัดเลย.  
ม.ป.ท.

พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล. (2558). แหล่งศิลปกรรมบนเส้นทาง  
แผนที่โบราณจากเมืองหนองบัวลำภู ถึงเมืองเวียงจันทน์.  
อุดรธานี: สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏ  
อุดรธานี.

สำนักศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น. (2564). ทำเนียบโบราณ  
สถานขึ้นทะเบียน สำนักศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น  
พ.ศ. 2475-2548. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ห้างหุ้นส่วนจำกัดไพโรลดา. (2551). รายงานการอนุรักษ์และ  
พัฒนาวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพิง ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว  
จังหวัดเลย. เอกสารพิมพ์คอมพิวเตอร์ เสนอสำนัก  
ศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง. (2555). โครงการบูรณะ  
หอไตรกลางน้ำวัดศรีชมชื่น ตำบลโนนทัน อำเภอ  
หนองเรือจังหวัดขอนแก่น.เอกสารพิมพ์คอมพิวเตอร์  
เสนอสำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น.

